

hymddwyn, ac mor hyawdl a hynaws eu holl ymadroddion, fel nas gallai neb ball iddynt ar a geisiynt.

116. TRI Marchog Cynghorddoeth Llys Arthur: Cynon mab Clydno Eiddin; ac Arawn fab Cynfarch; a Llywarch Hên mab Eldir Lydanwyn: ac ni chaid amgen na llywyd i bob Cyngor o'u heiddaw a wnaed, ac aflwydd a gaid lle bynnag nas gwneid yn oll eu cynghoreu.

117. TRI Marchawg Cyfiawnbwyll Llys Arthur: Blas mab Tywysawg Llychlyn, a Chadawg fab Gwynlliw Filwr, a Phadrog Palarddellt mab Brenin yr India: Cynneddfeu y rhai hynny oedd amddiffyn pob gweinion ac amddifaidd, a gweddwon, a gwryfon, a phawb a roddent eu hunain yn nawdd Duw a'i dangnef; a phob tlawd, a gwann, a dieithr, a'u gwared rhag trais, a cham, a gorddwy: Blas drwy Gyfraith fydwyl; a Phadrog drwy Gyfraith Arfau; a Chadawg drwy Gyfraith Eglwys a Deddf-eu Duw: ac ni wnaent nac o barch nac o ofn, nac o serch nac o gas, nag o bwyll, nag o ddarwedd, nag o ddirg, nag o drugaredd yn y byd, namyn a fyddai iawn a chyfiaw herwydd deddf Duw, ac ansawdd daioni, a gofynnion cyfiawnder.

118. TRI Marchawg Brenhinawl Llys Arthur: Morgan Mwynfawr ab Adras; a Medrawd ap Llew ap Cynfarch; a Hywel mab Emyr Llydaw: cynneddf iddynt, oedd, eu bod mor hynaws, a llaryaidd, ac addwyn eu hymadroddion, ag y byddei anhawdd gan undyn o'r byd ommedd a nacau iddynt a geisiynt.

119. TRI Marchog Serchogion Llys Arthur, a goreu wrth osb a phellennig, a haelaf o'u roddion a'u cymmwynas: Gwalchmai ab Gwyar, a Garwy mab Geraint ab Erbin, a Chadeir eil Seithin Saidi; ac nis gallei neb nacau a geisiynt rhag eu serhocced, a chymmaint eu serch hwy tuag at bob dyn fal nas ceisiynt amgen nog a geisiai gâr y gan a garai yn gywir.

120. TRI Anhiol Farchogion Llys Arthur: Eithew mab Gwrgawn, a Choleddawg mab Gwynn, a Geraint hir fab Cymannon Hên: sef gwyr gwreng oeddynt o feibion eillion; ond cystal eu gair a'u cynnheddfau am addwynder, a hynawsder, a llaryeidd-der, a doethineb, a gwrolder, a chyfiawnder, a thrugaredd, a phob campau a gwybodau mohiannus, yn heddwch ac yn rhyfel, fal nas gweddai amgen na Llys Arthur, ai breiniau, ai thrwydded iddynt.

121. TRI Marchawg Llys Arthur a gadwasant y Gréal: Cadawg fab Gwynlliw,

ac Ildud Farchawg a sant, a Pheredur fab Efrawc.

122. TRI Diweir Farchogion Llys Arthur: Cadawc ap Gwynlliw, ac Ildud Farchawg, a Bwrn mab Bwrn brenin Llychlyn: sef ni wnaeth un o honynt bechawl enawdol erioed, ac ni fyynynt gyfathrach, na chyd a gwraegedd, namyn bucheddu yn weryddon, a bod wrth ddeddf Duw a'r Flydd yng Nghrist.

123. TRI Oferfeirdd ynys Prydain: Un, Arthur; Ail, Cadwallawn ab Cadfan; Trydydd, Rhyhawl eil Morgant Morganwg.

124. TRI Eurgryd ynys Prydain: Caswallawn ab Beli; pan aeth hyd yng Ngwasgwyn i gyrru Fflur merch Mygnach Gorr, a ddyged o Lathlud yno i Gaisar amherodr y gan a elwid Mwrehan Leidr, brenin y Wlad honno, o châr Iwl Caisar; a Chaswallawn ai dyges yn ol i ynys Prydain; ail, Manawydan ab Llyr Llediaith, pan fu hyd ar Ddyfed yn doddi Gorddodau; a Llew Llaw Gyffes, pan fu ef gyda Gwydion mab Dôn yn ceisio Enw ac Arfaeth y gan Riannon ei fam ef.

125. TRI Phrifardd Bedydd ynys Prydain: Merddin Emrys, Taliesin Ben Beirdd, a Merddin ap Madawg Morfryn.

126. TAIR Talaith Teyrnedd a ddodes Rodri Mawr yng Nghymru: un, Dinefwr; ail, Aberffraw; Trydydd, Mathrafal; a Thywysawg Taleithiawg ym mhob un o'r Tair Talaith; a'r hynaf ei oed o'r tri thywysawc, bynnag y byddai o honynt, yn Benn Teyrnedd; sef hynny brenin Cymru oll; a'r ddau eraill wrth ei air ef, a gair ei air ef ar bob un o naddynt, a phenraith a phenhynaff hwnnw ym mhob Gorsedd Ddygynnull, ac ym mhob Cyffro Gwlad a Chenhedli.

Ac felly terfyna chwech ugain a chwech o Drioedd Ynys Prydain.

A'r Trioedd hynn a dynnwyd o Lyfyr Caradawc Nant Garfan, ac o Lyfyr Ieuan Brechfa, gannof fi Thomas Jones o Dregaron; a hynn a ellais i gael o'r trichant. —1601.

AMRYWIAETHAU I'R TRIOEDD BLAENOROL,

(Yn dechreu yn tudalen 388).

ALLAN o LYFVR MR. PAUL PANTON.

3. TEIR rhag ynys: Mon a Manaw ac Ynys Weith; a seith ragynys arugeint; a phedwar anrhyfedd ar ddeg.

4. TEIR prif Aber a seith ugeint y sydd ydanei; a phedwar porthfa ar ddeg a deugeint; a their prif gaer ar ddeg ar

hugaint, &c.—Yn lle *Caer Seri*, *C. Grant*, *C. Urruch*, *C. Selenion*, *C. Lijidit*, *C. Ee*, darllen Caer Siri, C. Grawnt, C. Urnaws, C. Selymon, C. Ligidit, C. Exson.

7. Yn lle *Caerlleon ar Wysy*, darllen Mynyw: Yn lle *Betwini yn pen escub*, darllen Betwini escob: Yn lle *Penryn Rhionydd* darllen Penryn Rhionedd.

11. Tri chyfor a aeth or ynys hon ac ni ddaeth yr un onaddunt drachefn: un a aeth gan Elen Lluddyawe a Chynan i brawt, a hwnnw ni ddaeth drachefyn; yr eil aeth gan Ipp Luydawe a ddaeth yman yn amser Cadyal mab Erin i erchi cymmorth ir ynys hon; ac ni ddoeth ganthaw ir gaer gyntaf, namyn ef ai was. Sef a archei o bob prif gaer yr ynys deu cymmement ac a ddelei ganthaw iddi; ac ni ddoeth ganthaw ef i myddu namyn ef ai was. Ac i bu mor arddustru gan wyr yr ynys hon hymny, ac i rhoddasant iddaw ef y cymmorth; a hwnnw eissioes llwyraf llu a aeth or ynys hon: ac ni ddeuth drachefyn na hwy nan llinys; sef i trigasant wy yn y ddwy ynys yn ymyl mor Groec; sef oedd y gwyr hynny en henwau Gals ac Afena.¹ Y trydydd llu aeth gan Gaswallawn mab Beli, a Gwenwyn a Gwanar meibion Lliaws mab Nwyfre ac Arauron² ferch Beli eu mam y fynet trwy for a rhwyse y Kesseryeit or ynys hon.³ Sef i mae y gwyr hynny yn Glasewyn. Sef oedd y rhif a aeth gan bob un o naddunt un fil a thriugeint.⁴ A rhei hynny a oedd Tri Arianllu. Sef oedd yr achaws i gelwit felly, achaws mynet eur ac ariant yr ynys ganthaw, a dethol gwyr o oreu i oreu. Ac un llu haeach fu gymmaint ar tri llu hymny a aeth gyda Maxen Wledic i Lydaw, a phan ddanfonaidd Cynan Meiriadawe at Dunaw tywysawe Cernyw i gaffael Ursula ei ferch ydd aeth or dyledogion un fil ar ddeg o forwynion merthyri y sydd yng Coloyne: ac hefyd deugeim mil o wragedd ereill, ac ni ddoeth yr yn drachefyn.

12. Yn lle *Tri tharw cad*, darllen Tri tharw kaddug: yn lle *Cynfawr Cad Cardwe*, darllen kynfawr katgadduc.

¹ Arall—Yr Llyuddawg yn oes Cadyal mab Eryn, a ddaeth yman i erchi cymmorth, ac nid archei o bob prif gaer namyn deu cymmement ac a ddelei ganthaw iddi; ac ni ddoeth ganthaw ir gaer gyntaf, namyn ef ai was; ac arddustru fu rhoddi hynny iddaw. A hwnnw eissioes llwyraf llu a aeth or ynys hon, ac ni ddoeth drachefyn neb o naddunt. Sef y lle y trigws y gwyr hynny yn ddwy ynys yn ymyl mor Groec; sef yw y ddwy ynys hynny Gals ac Afena.

² Arall, Arianrhod.

³ Arall, trwy for yn ol y Cessarieit.

⁴ Arall, sef eirif a aeth ym pob un o'r lloedd hynny un fil ar ugeint.

13. Yn lle *Elnur mab Culeir*, darllen Elinwy ap Cadegyr.

14. Tri lleddf unben ynys Prydein: Llowarch hen mab Elidir Lydanwyn a Manawydan mab Llyr Lledieith a Gwgon Gwron mab Peredur mab Eliffer Gosgordd-fawr.

15. Tri unben llys Arthur: Gowronwy mab Echel forddwytwll, a Chadeicit mab Porthawr gadw a Ffleudur flam.

16. Tri unben Deifyr a Brenych Gal (Kall) mab Dysgyfildawd, ac Ysgafnell (Ysgwfnell) mab dysgyfildawt, a Diffyddell mab Disgyfildawd: a thri meib beirdd oeddynt eil tri.

17. Yn lle *Gwaewrudd*, darllen Gwarthrudd, Gwaunrudd: neu Gwawdrudd: Un lle a mian Ferdic, darllen Afan Ferddig.

21. Yn lle *Rineri*, *Tinwael a Ffryder*, darllen Rhiferi, Dinawe a Phryder.

24. Yn lle *Enfael*, darllen Enwael; a chwanea— a Gweir Gwrhyd fawr.

27. Tri glew Y. P. Tri meib Haiarnfedd Fradawg: Grudner, a Henpen, ac Edenawc.

30. Yn lle *Pwyll amwyn*, darllen Pwyll pen Amwyn: yn lle *Dallweir Dalben*, Dallwyr Dallben: yn lle *Gorddodo*, Gorddody: yn lle *Llonwen*, Llonion: yn lle *Eryr a roddes Collfrewy i Frynack*, Eryr a roddes Coll mab Collfrewy i Vrerynach: yn lle *Eryr Brynack*, Eryr Breunach.

32. Tri phrif Hut Y. P. Hut Math ap Mathonwy, a hut Uthur Bendragon, a hut Gwyddelyn gorr.

33. Yn lle *lledrithiawc*, darllen lledurithawg: yn lle *Menyw*, Menw: yn lle *Cibddar*, Kilidar.

34. Yn lle *ni ofynnasant ddim iawn iddaw rac gorfol arnaddunt y adaw*, darllen ni ofynnasant ddim iddaw: yn lle *pan fu y ddiifancoll a aethant yr mor*, darllen a aethant ir mor.

35. Yn lle *Eda Glinmawr*, darllen Oda Glinwawr (a Damgylmor); darllen y trydydd fal hyn, A theulu Alan Ffyrgan a ymchwelasant i wrthaw hyt nos ac ellwng ac weision i Gamlan ac yno i llas.

36. Teir Gosgordd adwy Y. P. Gosgordd Mynyddawg Eiddyn, a gosgordd Melyn ap Cynfelyn, a gosgordd Dryon mab Nudd.

37. Yn lle *Trywyr a wnaeth y teir mat gyflafun Y. P.* darllen Trywyr a wnaeth teir mat gyflafun Tri meib Deisyfildawt; yn lle *deuy celein*, deuddyn; yn lle *Yscafell*, Yscafnell; yn lle *Diffeddell*, Diffet dell.³

¹ Arall, Teulu Caswallawn ap Beli pan fuant hualogion.

² Arall, Dysgyfildawd.

³ Arall, Diffydell.

38. Yn lle *Eidyn mab Einnyan* darllen Eiddyn mab Einiawn;¹ yn lle a *Llofan Llawddino a laddawdd Uryen mab Cynfarch*, darllen a Chynon mab Clydno Eiddin a Dyfynnawl mab Mynedawe Eiddin a laddodd Urien mab Cynfarch.²

41. Yn lle *gormedd*, darllen gormes; yn lle *Lhudd mab Beli*, Caswallawn m. Beli; a chwanega ar ol *drachefyn*, ac or Afia pann hanoeddynt: y drydedd fal hyn, Gormes y Sacson a Hors a Hengist yn bennaduriait amaddunt.

45. Yn lle *tri chudd a thri datcudd Y. P.* darllen Tri mateudd pan guddiwyd, a thri anfad dateudd ynys Prydain pan datcuddiwyd; mal hyn yr ail cudd, Esgyrn Gwrthefyr fendigeid a gladdwyd ym mhri-fyrdd (mhriaf pyrth) yr ynys hon, a hyt tra fei yno ni ddoei ormes ir ynys: mal hyn y trydydd, cudd y dreigieu a guddiawdd Lludd mab Beli yn ninas ffaran yug Cerrig Eryri.³

51. Yn lle *Matholwch Wyllel*, darllen Mathonawe; yn lle *Bramwen*, Bronwen.

53. Yn lle *March Meirchiawn*, darllen Marach.

59. Yn lle *prif riain*, darllen prif-ragedd; darllen yn olaf Gwenhwyfar ferch Gawrydd Keint.

61. Yn lle *Tri marchawg yn llys Arthur o gawsant y Greal*,⁴ darllen y tri marchawg gwry oedd yn llys Arthur, nid amgen. Galath ap Lawnselot dy Lac; Pederud ap Efrog iarll; Burt ap Burt brenin Gasgwyn, pa le bynnac i delci y rhai hyn, lle na bei na chawr na neb rhyw beth anysbrydol er kadarned vei eu harfeu a daed vac eu kallonau ni ellynt ddim oe haros. Yn lle *Galath*, Galaad; yn lle *Brangor*, brenin Brangor.

65. TRI aerfeddawe Y. P. Selyf mab Cynan Garwyn, ac Urien mab Cynfarch, ac Afaon m. Taliessin.

72. Yn lle *Difwg mab Alban*, darllen Difwng mab Alan: yn lle *Doler mab Murchath*, Golor mab Murthach.

82. TRI marchawg eur dafodiawe oedd yn llys Arthur; nid amgen Gwalchmai ap Gwyar, Drudwas ap Tryffin. Eliwlot ap Madog ap Uthur; canys nid oedd na

brenin na iarll, nag arglwydd ag i delci y rhai hyn attunt nas gwrandedwynt; a pla neges bynnac a geissent lhw yntwy ai mynnyt naill ai o fodd ai o amfodd.

83. TRI brenhinol farchawg oedd yn llys Arthur, nid amgen Nasiew, brenin Denmare; Medrod ap Llew ap Cynfarch; Howel ap Emyr Llydaw; ac nid oedd nag ammerawdyr na brenin a ballei ou neges ir rhei hynny o achos eu teeced au docthed, pan ddelynt mewn heddwel; a hefyd nid oedd na milwr na rhyfwr a allei eu haros pan ddelynt mewn rhyfel er daed vac eu harfeu; ac am hynny y gelwid hwynt yn farchogion brenhinawl.

84. Yn lle *tywyssog Llychlyn*, darllen iarll Llychlyn: yn lle *eu cynneddfeu oedd*, &c. darllen cynneddfeu y rhei hynny, pwy bynuac a wnelel gam a dyn gwan, pwy bynnac vei, hwynt a hynleddynt yng kweryl y kyfiawnder ag er kadarned vac hwynt ae gorfydddynt canys ymroddi a wnaethaeddyynt i gadw kyfiawnder ar dyn gwaun hwy au helynt ymhob un or teir kyfreith: nid amgen Blas yn y gyfraith yddol; Kadawc o gyfreith eglwys; Pedrog o gyfreith arfeu: am hynny i gelwit hwynt Tri Chyfiawn Farchawg.

85. Yn lle *Trywyr a ddiangasant o Gamlan*, &c. darllen Tri Gwrthwyneb farchawg oedd yn llys Arthur, nid amgen, Morfran ap Tegit, Sanddef bryd Angel, a Gwelwyd Gafaelawr: kymneddfau y rhai hyn oedd, gwrthwyneb oedd gam neb ballu uddunt pa neges bynnag ac y geissynt: Sanddef rhag ei deced, Morfran rhag ei haered, a Gwelwyd Gafaelawr rhag ei faint ai gryfed; ac am hynny ni wyddiad neb beth oedd orcu ai rhioi ai pallu uddunt y neges a geissynt; ag am hynny i gelwid hwynt gwrthwyneb farchogion.

86. TRI chynghoriad farchawg oedd yn llys Arthur, nid amgen Kynan ap Clydno Eiddun; ac Aron ap Kynfarch ap Meirchion gul; a Llywarch hen ap Elidir Lydauwyn: ar tri marchawg hynny a oeddyynt gynghorwyr i Arthur, pa ryw ryfel bynnag na bygwth a vae arno, hwynt ae kynghorynt hyd na chae neb y gorvod ar Arthur, ac am hynny i gorfu ef ar bob kenedloedd drwy dri pheth a oedd yn ei ganlyn, nid amgen gobcith da ae arfeu kysegredig y rhai a dlanfones Tesu Grist iddaw, a rhinwedd ei filwyr: ac am hynny i gwiscodd ef ddeuddeg coron am ei ben, ac i bu ef amherawdyr yn Rhufain.

90. Yn lle *tri dyn goreu wrth osp*, darllen Trywyr goreu yn llys Arthur wrth

¹ Arall, Heiddyn mab Einnyan.

² Arall, a Llofan Llawddifo a ladawdd Urien mab Cynfarch.

³ Arall, Tri chudd a thri datcudd ynys Prydein; Bendigeitaran m. Llyr a gladdwynt yn y Gwynfryn yn llundein, a hyt tra vei y pen yn yr ansawdd ydd oedd yno ny ddoei ormes byth ir ynys hon. Eil esgyrn Gwrthefyr vendigeit a gladdwynt ym prif byrth yr ynys hon. Trydydd y dreigieu a gladdwys Lludd m. Beli yn Dinas Emrys yn Eryri.

⁴ Arall, a ennillodd y Greal ac eu dug i nef.

osp : yn lle *a Chadyrieith Suidi*, a Chadyr-yeit m. Saidi.

TRIOEDD Y MEIRCH, td. 20.

1. Yn lle *o Benllech Elidir*, darllen o Benllech : yn lle *Gwynnda gyoet*, a *Gwynnda Reinyat*, Gwyn da gyfed, a Gwyn da remat : yn lle *Prydelw*, Prydelaw : yn lle *Gelbenethin*, Gilbenefyn : ar ol *pedrain y March*, darllen ai draet yn y dwfyr : ar ol *y trydydd marchlwyth a ddug*, darllen Heid march Gwrthmwl wledig a ddug ; yn lle *Gweir a Gleis ac Arthunat*, darllen Gueir a Gleis ac Arthynad.¹

3. Yn lle *tynnedig*, darllen rhyndedig ; yn lle *ac Awyddawr breichir march Cyhoret eil Cynan*, a Rhuddfron Tuthveidd march Gilb ap Cadgyffro : yn lle *Rhuddfreon Tuthveidd march Gilbert mab Cadgyffro*, ac Awyddawc vreich hir, march Kyhoret eil Cynan.

4. Yn lle *Bucheslan*, darllen Bucheslom, neu Buchesdom.

5. Yn lle *Cunin*, darllen Cwfin : yn lle *Rhuddfrych*, Arwlvrith ; yn lle *Gwelwgan Gohoyrgein*, Cronach Arweh.

6. Yn lle *carn aflawg*, darllen cyflym.²

¹ *Arall o llyyr gorhynol.*—TRI marchlwyth ynys Prydein ; Du moroedd, march Elidir mwynfawr, a ddug seithyn a hanner arnaw o ben Llech Elidir yn y Gogledd hyd ym mhen Llech Elidir ym Mon ; sef rhei odddynt Elidir ac Eurgein ferch Faelgwn ei wreig, a Gwynda Gynydd, a Gwynda Rhieiniad, a Manach Nawmon yn gynghorwr, a Phedrillaw fenestyr, ac Arian fagyl ei was, a Gellfeinesin, a nofies ai ddwyllaw ar bedrain y march a hwnnw fu hanner y dyn. Ar eil marchlwyth fu Goron march meibion. Oliifer Gosgorddfawr, a ddug Gwrgi a Pheredur a Dunod vurr a Chynfelyn Drwsel, i edrych mygedorth Gwynddole. Ar trydydd, march meibion Gwrthmwl wledig, a ddug arnaw Gwair a Chlais ac Arthenad yn erbyn yr Allt Faelwr yng Ceredigiawn i ddial eu tad. Cynneddf oedd ar Faelwr, na chaye i borth er un marchlwyth, ac yna i lladdasant.

² Arall, Cethin Carnaflaw march Iddon mab Enyr Gwent.

7. Yn lle *Cynadaf*, darllen Cuneddaf ; yn lle *Arfwl*, Arwl ; yn lle *Rhuddlwyd*, Dulwyd.

10. Yn lle *Gwlwlwyd* ; darllen Gwylwlydd.

11. Yn lle *Olijer*, darllen Eliffer ; yn lle *Cornillo*, Carnillo.

CHWANEGIAD O L. P. P.

TRI chat farchawc oedd yn llys Arthur : nid amgen Cadwr iarll Kernyw, a Llawnslot dy Lac, ac Ywain, ap Urien Rheget. Kynneddfau y rhai hyn oedd, ni chilynt nag er gwaew nag er saeth nag er kleddyf, ac ni chafas Arthur gywilydd mewn brwydyr y dydd i caffai ef weled eu hwyncebu ac am hynny i gelwit hwynt katvarehogion.

TRI lledrithiog farchawg oedd yn llys Arthur : nid amgen Menw ap Teirgwaed, Trystan ap Tallwch, Kai hir ap Cynyr farfog, cauys ymrithio a wneynt yn y rhith i mynnynt, pan vae galed arnynt, ac am hynny ni attai neb eu gorfod rhwng eu kryfder au dewrder au hud au lledrith.

Wrth y Trioedd, o ba rai y tyned yr amrywiaethau uchod, y mae y geiriau hyn :—“Y Trioedd uchod a gefais i yn ysgrifennedig mewn llaw ewingron a ysgrifennesid uwchlaw chwechan mlynedd cyn no hyn, ac a gollasei eu dechreuad hwynt, ond cymmeint ac a gefais mi au hyscrifennais yn y modd i cefais.

Sic Jones.”

Wrth y Trioedd, o ba rai y tyned y chwaneigiadau uchod, y mae y geiriau hyn :—“Ac fal hyn a escrifennais i o law Sinnwnt Fychan y terfyna y 2. dydd o fis Chwefror 1640. Jo. JONES.”